

ŞƏXS ADLARININ TƏLƏFFÜZ QAYDALARI

R.Y.HƏBİBLİ

Bakı Dövlət Universiteti

Son illərdə Azərbaycan dilinin istifadə dairəsinin genişlənməsi nəticəsində orfoqrafik və orfoepik normalaşma prosesi qüvvətlənməkdədir. Dil xüsusiyyətlərinin istər orfoqrafiyada, istərsə də orfoepiyada tətbiqini möhkəmlətmək nitq mədəniyyətinin qarşısında duran əsas vəzifələrdən biridir.

Sözların, o cümlədən adların aydın və düzgün tələffüzü nitq mədəniyyəti ilə bağlı məsələdir. Nitqi təşkil edən cümlələr sözlərdən və səslərdən ibarətdir. Sözlərin tərkibindəki ayrı-ayrı səslərin dəqiq tələffüzünə diqqət yetirmək nitqin səlis və aydın olması üçün çox vacibdir.

Azərbaycan dilçiliyində orfoepiya normaları ən az tədqiq olunan məsələlərdəndir. Onimlərin tələffüz xüsusiyyətləri isə dilçiliyimizdə indiyədək xüsusi olaraq araşdırılmamışdır. Onomastik vahidlərin orfoepiyası anlayışına adların tələffüzünün əsas xüsusiyyətləri, onlarda vurğu normaları, səslərin müəyyən fonetik şəraitdə tələffüz qayda-qanunları kimi məsələlər daxildir.

Adları təşkil edən səslərin tələffüzünə dair qaydaları aşağıdakı kimi müəyyənləşdirmək mümkündür:

A saiti Azərbaycan dilində ən çox işlənən saitlərdən biridir. Do-daqlanmayan, qalın, geniş **a** saiti fonetik şəraitdən, adın fonetik təbiətindən asılı olaraq uzun, qısa, adi, vurğulu və s. kimi müxtəlif çalarlıqda tələffüz edilir.

A saiti aşağıdakı hallarda uzun tələffüz olunur:

1. Bu sait, əsasən, ərəb və fars mənşəli adların tərkibində aşağıdakı məqamlarda bir qədər uzadılaq deyilir:

a) birinci, bəzən də ikinci hecadan sonrakı hecada incə saitlərdən, xüsusən **ə, e, i** saitlərindən biri gələrsə, ondan əvvəlki hecada olan **a** saiti bir az uzanır: Qa: bil, Təra: nə, Qa: dir, Va: qif, Va: zeh, Va: leh, Va: lid, Va: hid, Vida: di, Qa: lib, Na: dir, Na: zim, Ra: sim, Ka: mil, Ka: milə, Sa: hilə və s.

b) ərəb və fars mənşəli bəzi adlarda əslinə uyğun olaraq birinci hecadakı **a** saiti bir qədər uzanır: A: qil, A: dil, A: kif, A: rif, A: fət, Ya: qut, La: lə və s.

c) bəzi fars mənşəli adlarda **n** samitindən sonra gələn **a** saiti bir az uzanır: Na: təvan, Na: zənin və s.

ç) «Ərəb dilindən alınma sözlərin bir qisminin əslində olan ayn (ع) səsi onunla yanaşı gələn saitin, o cümlədən a səsinin uzadılması ilə əvəzlənir ki, belə sözlərdə uzun tələffüz olunan **a** orfoqrafiya qaydasına görə qoşa **a** ilə yazılır» (1, 194). Bu xüsusiyyət şəxs adlarında da özünü göstərir, məsələn: Maarif. Tələffüz qaydalarına görə isə belə adlarda **a** saiti

iki səs kəmiyyətində deyil, bir **a** səsinin azacıq uzadılmış kəmiyyətində deyilir, məsələn: Ma:rif.

2. Vurğulu **a** saiti müəyyən hallarda bir qədər uzadılır: Röya, Şəhla, Şəfa, Şeyda və s.

A saiti aşağıdakı məqamlarda qısa tələffüz edilir:

1. İkihecalı adların birinci örtülü hecasındakı vurğusuz **a** saiti bir qədər qısa tələffüz olunur: Qará, Yaşar, Babá, Paşá və s.; 2. Bəzi alınma adlarda ikinci hecanın ilk **a** saiti vurğulu tələffüz olunur: Kənan, Sənan və s.

ı saiti Azərbaycan dilində söz köklərinin başında işlənmədiyi üçün onun tələffüz çalarlığı məhduddur. Dilimizin orfoepik qaydalarına görə **ı** saiti, əsasən, adi kəmiyyətdə, vurğulu və ya vurğusuz, bəzən bir qədər uzun, bəzən isə **ı** saiti çalarlığında tələffüz olunur.

ı saiti bəzi adların son hecasında azacıq uzadılaraq tələffüz edilir: Ağabacı:, Alı:, Bağı:r, İsmayı:l, Yalçı:n, Sayalı: və s. Fonetik şəraitə görə **ı** saiti bəzən nisbətən qapalı, çox vaxt isə adi kəmiyyətdə tələffüz edilir. Məsələn, adın sonundakı **ı** saitindən əvvəl dilönü və dil-diş samitlərinə (xüsusən ş, ç, k) biri gələrsə, **ı** saiti bir qədər qapalı, **i** saiti çalarlığında tələffüz edilir: Baxşı.

o saiti, əsasən, adi kəmiyyətdə vurğusuz, bəzən vurğulu olur. Adların mənşəyindən, səs tərkibindən, bəzən də intonasiyasından asılı olaraq bu sait uzadılmış və ya diftonqlaşmış halda tələffüz olunur. Məsələn, adın **ov** səs tərkibi ilə bitən birinci və ya ikinci hecasındakı **v** samiti düşür, **o** saiti isə uzanır (-ov şəkilçisi ilə bitən soyadlar istisnadır): No:ruz (Novruz), Firdo:si (Firdovsi), To:z (Tovuz) (Burada uzanan **o** səsinə sona doğru azacıq u çalarlığında, bir qədər **o:u** diftonqu çalarlığında tələffüz etmək məsləhətdir: No:ruz, Firdo:si, To:uz). Digər məqamlarda **o** saiti adi kəmiyyətdə ya vurğulu, ya da vurğusuz tələffüz olunur: Qoşqar, Qorxmaz, Xosrov, Polad, Toğrul, Orxan, Osman, Oqtay və s.

u saiti həm vurğulu, həm də vurğusuz tələffüz olunur. Bəzi adların tərkibində **u** saiti bir az uzanır: Füzü:li, Bədu:rə, Yu:sif, Səbu:hi, Məxfu:rə, Məfru:zə, Mənzü:rə, Məhlu:qə, Məhbu:bə və s. Adın əvvəlində gələn vurğusuz **u** saiti ikinci hecadakı vurğulu qalın saitin təsiri ilə bir qədər qısa tələffüz olunur: Qulam, Ulduz, Şubay, Xumar, Fuad, Uğur, Tutu, Turan, Turab və s.

Azərbaycan dilində **ə** saiti əksər hallarda adi kəmiyyətdə, vurğulu və vurğusuz tələffüz olunur. Ərəb dilindən alınma bəzi adlarda ilk hecadakı **ə** səsi uzanır: Rə:na, Sə:di, Mə:sum, Mə:sumə və s. Bəzi adlarda isə son hecadakı **ə** saiti bir qədər uzanır: Həsə:n, Azə:r, Ömə:r və s.

E saiti ərəb mənşəli bəzi adlarda bir qədər uzanır: Ne:mət, E:tibar, E:timad və s.

Bir sıra alınma adların birinci və ya sonrakı hecalarında **i** saiti əslinə uyğun olaraq bir az uzun tələffüz olunur: Vəci:hə, Qəni:rə, Elmi:ra, Esmi:ra, Ədi:lə, Əzi:zə, Əfi:qə, Ləti:fə, Mədi:nə, Səki:nə, Səli:mə, Cəmi:lə, Həqi:qət, Xədi:cə, Həmi:də, Fəri:də, Təhmi:nə, Nuri:də, Rəhi:mə, Vəsi:lə, Zəri:fə, Əmi:nə, Qəti:bə, Ənti:qə, Zəmi:nə, Zi:vər, Rəfi:qə, Nəsi:bə, Nəci:bə, Rəhi:lə, Fi:ruz, Həni:fə və s. Bir çox adlara saitle başlayan şəkilçilər qoşulduqda vurğunun şəkilçi üzərinə keçməsi nəticəsində son hecadakı **i** səsi tələffüz olunmur: Misir – Misrə, Ətir – Ətrə və s.

Azərbaycan ədəbi dilində **ö** saitinə istifadə dairəsi məhduddur ol-

duğundan orfoepik norma baxımından onun tələffüzündə rəngarəng çalarlıq azdır.

1. Ərəb mənşəli bəzi adların tərkibində açıq, dodaqlanan saitlərdən sonra gələn boğaz səsi düşdüyündən onun yerinə açıq, dodaqlanan **ö** saiti bir qədər uzanır: Şö:lə, Rö:ya və s.

2. Bəzi alınma adların birinci hecasında **öv** səsləri, ikinci hecasında incə saitlərdən biri, xüsusən **ə** saiti gələrsə, tələffüz zamanı ilk hecanın sonundakı **v** samiti düşür. Bu halda **ö** saiti bir qədər uzun və qapalı, diftonq (ö:ü) çalarlığında tələffüz olunur: Şö:ükət (Şövkət), Şö:üqi (Şövqi), Rö:üşən (Rövşən), Nö:ürəs (Növrəs), Kö:üsər (Kövsər), Gö:ühər (Gövhər), Cö:üdət (Cövdət), Nö:ürəstə (Növrəstə) və s.

3. Birinci, yaxud digər hecaları **öv** səsləri ilə bitən bəzi adlarda **v** samiti tələffüzdə düşür, **ö** saiti ö:ü çalarlığında deyilir: Mö:üsüm (Mövsum), Bənö:üşə (Bənövşə), Mö:ülud (Mövlud) və s.

4. Bəzi adlarda **ö** saitindən sonra gələn **h** səsi tələffüzdə düşür: Mö:sün (Möhsün), Tö:fə (Töhfə), Zö:rab (Zöhrab), Sö:bət (Söhbət), Zö:rə (Zöhrə) və s.

5. Digər hallarda **ö** saiti adi kəmiyyətdə çox vaxt vurğusuz tələffüz olunur: Qönçə, Dönməz, Könül, Gözəl, Göyərcin, Ömər, Fövqiyyə, Hökumə və s.

Ü saiti əksər hallarda adi kəmiyyətdə tələffüz olunur: Ülkər, Üliyyə, Şükufə, Şükür, Şücaət, Cümşüd, Hümmət, Hünər, Huriyyə, Hüseyin, Üzeyir, Tünzalə, Sühban, RUFət, Mürsəl və s.

Azərbaycan dilində bir sıra alınma adlar işlənir ki, bunlarda iki sait yanaşı gəlir və yazılır. Bu adlar orfoepik normaya görə müxtəlif çalarlıqda tələffüz olunur: a) **aa** sait qoşalığı sözün hər yerində bir uzun **a** kəmiyyətində tələffüz olunmalıdır: Maarif – Ma:rif; b) tərkibində **əa** qoşalığı olan adlarda belə qoşalıq bir uzun **a** kəmiyyətində tələffüz edilir: Səadət – Sa:dət.; c) tərkibində **ai** qoşalığı olan adların tələffüzündə bu saitlərin arasına **y** samiti artırılır və ondan əvvəlki **a** bir qədər uzun, sonra gələn **i** saiti bir az qısa tələffüz edilir: Fa:yıq (Faiq), Şa:yıq (Şaiq), A:yida (Aida), Na:yib (Naib), Ra:yifə (Raifə) və s.; ç) tərkibində **əi** qoşalığı olan adlarda bu saitlərin arasına **y** samiti artırılaraq tələffüz olunur: Səyid (Səid), Səyidə (Səidə); d) tərkibində **ia** qoşalığı olan adlarda əvvəlki **i** qısaldılır və bu saitlərin arasına **y** samiti artırılaraq tələffüz edilir: Riyad (Riad); e) tərkibində **iə** qoşalığı olan adlarda həmin qoşalıq **iyə** çalarlığında tələffüz olunur: Lamiyə (Lamiə).

Aşağıdakı növ qoşalıqları təşkil edən saitlər, əsasən, qovuşuq halda diftonq çalarlığında tələffüz edilir: a) tərkibində **ua** qoşalığı olan adlarda, adətən, birinci sait **u** bir az qısa və **a** məxrəcinə hazırlıq çalarlığında, **a** isə vurğulu olduqda daha aydın məxrəcdə, vurğusuz olduqda **u** ilə daha çox qovuşuq çalarlıqda tələffüz olunur: Fuad; b) tərkibində **au** qoşalığı olan adlarda belə qoşalıq **a** səsinin azacıq qısalması ilə **au** diftonqu çalarlığında da tələffüz edilir: Laura, Rauf, Zaur və s.

B samiti aşağıdakı hallarda adi vəziyyətdə, aydın tələffüz olunmalıdır: a) adın əvvəlində: Bağır, Bayram, Balas, Bahar və s.; b) adın ortasında iki sait arasında: Baba, Bibixanım, Bəbir, Babək, Babas və s.; c) adın ortasında və sonunda olan hecanın başında: Sünbül, Qənbər, Behbud, Qabil, Qubad, Dilbər və s.; ç) adın ortasında, sonunda cingiltili və ya sonor samitlərdən əvvəl yanaşı gələrsə: Sabir, Elbrus, Qurban, Nübar,

Habil, İbrahim (Sərbəst üslubda, dialektlərdə bəzən belə şəraitdə olan b samiti v çalarlığında tələffüz olunur: İbrahim – İvrahım, Qurban – Qurvan və s.); d) adın ortasında qoşa **b** samiti olduqda: Cabbar, Abbas, Məhəbbət və s.

B samiti aşağıdakı hallarda bir qədər karlaşmış **b** kimi, yəni **p** çalarlığında tələffüz olunur: a) ikinci hecası **t, f, k, x, ç, ş** kimi kar samitlərlə başlanan bir sıra adın əvvəlində gələn **b** samiti nisbətən karlaşmış halda, **p** çalarlığında tələffüz olunur: Bikə – PİKə, Bəxtiyar – Pəxtiyar; b) adın sonunda: Talib, Aftab, Vahab, Eyyub, Sahib, Xətib, Mütəllib, Yaqub, Kövkəb, Turab və s.; c) adın ortasında kar samitdən əvvəl gəlsə: Sübhan, Sübhi və s.; ç) adın ortasında kar samitdən sonra gəlsə: Əkbər, Ələkbər, Söhbət və s.

C samiti aşağıdakı məqam və şəraitdə öz məxrəcinə müvafiq aydın tələffüz olunmalıdır: a) adın əvvəlində: Ceyran, Cəmil, Cavad, Cümşüd və s.; b) adın ortasında: İnci, Ağca, Şücaət, Məcid və s. Bəzi hallarda bu samit karlaşmış tələffüz olunur: Aytac – Aytaç, Fəxrəntac – Fəxrəntaç, Turac – Turaç, Sirac – Siraç, Sevinc – Sevinç və s.

Ç samiti aşağıdakı məqam və şəraitdə öz məxrəcinə uyğun tələffüz olunmalıdır: a) adın əvvəlində: Çimnaz, Çərkəz, Çingiz və s.; b) adın ortasında: Timurçin, Elçin və s.

D samiti aşağıdakı hallarda öz məxrəcinə uyğun aydın tələffüz olunmalıdır: a) adın əvvəlində: Dadaş, Daşqın, Dilbər, Dilşad və s.; b) adın ortasında: Dürdanə, Dildar, Eldar, Qüdrət və s. Müəyyən məqamlarda isə bir az karlaşmış vəziyyətdə tələffüz olunur: a) iki və daha çox hecalı adların sonunda: Polat, Azat, Bünyat, Ziyat, Həmit, Xurşit və s.; b) adın ortasında kar samitdən əvvəl və ya sonra gəldikdə: Əthəm, Mehiti və s.; c) adın daxilində qoşa **d** olduqda birinci **d** samiti: Ələtdin, Sədrətdin, Fəxrətdin və s.

F samiti aşağıdakı hallarda öz məxrəcinə müvafiq tələffüz olunmalıdır: a) adın əvvəlində: Fidan, Fərəc, Fazil, Fatma, Fərman, Flora və s.; b) adın ortasında: Əfruz, Ülfət, Cəfər, Qafar və s.; c) adın sonunda: Şərəf, Xələf, Rauf və s. Bəzi adlarda kar samitdən sonra gələn **f** samiti **v** kimi tələffüz olunur: Müşfiq – Müşviq.

G samiti müəyyən məqamlarda öz məxrəcinə uyğun aydın tələffüz olunur: a) adın əvvəlində: Gülnar, Günəş, Gəray, Gülsüm və s.; b) adın ortasında: Gülgəz, Gülgün, Nərgiz, Firəngiz, Ruhəngiz və s. adın ortasında iki sait arasında yerləşən **g** samiti **y** çalarlığında tələffüz olunur: Nigar – Niyar. Bəzən bu şəraitdə saitlərdən biri düşür və **g** samiti öz çalarlığında tələffüz olunur: Yadigar – Yadgar. Bu samiti adın ortasında kar samitdən sonra və adın sonunda karlaşmış halda tələffüz edilir: İsgəndər – İskəndər, Əsgər – Əskər, Ələsgər – Ələskər, Qəşəng – Qəşənk və s.

Dilimizdə **ğ** samiti söz başında işlənmir, lakin adın ortasında öz məxrəcinə uyğun tələffüz olunur: Uğur, Oğuz, Tuğra, Toğrul və s.

H samiti aşağıdakı məqam və şəraitdə öz məxrəcinə müvafiq tələffüz olunmalıdır: a) adın əvvəlində: Habil, Hadi, Həcər, Hikmət, Hilal və s.; b) adın ortasında: Şəhla, Ceyhun, Şöhrət, Səbuhi və s.; c) adın sonunda: Nasih, Gülşah, Fəttah və s.

X samiti aşağıdakı hallarda öz məxrəcinə müvafiq tələffüz olunur: a) adın əvvəlində: Xumar, Xeyransa, Xəlil, Xalid və s.; b) adın ortasında:

da: Məxfurə, Naxış, Muxtar, Fəxri, Şamxal, Orxan və s.; c) adın sonunda: Fərrux, Gülrux və s.

J samiti aşağıdakı məqamlarda öz məxrəcinə müvafiq tələffüz olunur: a) adın əvvəlində: Jalə; b) adın ortasında: Əjdər, Müjgan və s.

K (ke) samiti müəyyən şəraitdə öz məxrəcinə müvafiq tələffüz olunmalıdır: a) adın əvvəlində: Kazım, Kamran, Kənan, Kifayət və s.; b) Adın ortasında: Kövkəb, İlkin, Zəki, Zakir və s.; c) adın sonunda: Məlik. Aşağıdakı hallarda isə bu samiti **x'** səsi çalarlığında tələffüz olunur: a) İki və daha çox hecalı adların sonunda: Çiçəx', İpəx' və s.; b) adın ortasında örtülü hecadan əvvəlki, qapalı hecanın sonunda: Kəx'lix', Əx'bər və s.

Q samiti aşağıdakı məqam və şəraitdə adi halda, məxrəcinə müvafiq, aydın tələffüz olunmalıdır: a) adın əvvəlində: Qasım, Qədir, Qəhrəman, Qızılgül, Qumru və s.; b) adın ortasında: Vüqar, Aqil, Sədaqət və s.

Q samiti bir sıra hallarda aşağıdakı çalarlıqda tələffüz edilir:

1. Karlaşmış halda:

a) adın ortasında kar samitdən əvvəl gələrsə: Aqşin (Aqşin), Oqtay (Oqtay), Maksut (Maqsud) və s.; b) alınma adların sonunda: Afak (Afaq), Şəfək (Şəfəq), Faiq (Faiq), Natik (Natiq), Namik (Namiq), Tofiq (Tofiq), Müşvik (Müşfiq) və s.

2. ğ çalarında: Tapdıq – Tapdığ.

L samiti aşağıdakı hallarda öz məxrəcinə müvafiq tələffüz olunur: a) adın əvvəlində: Lalə, Leyla, Ləman, Lətif, Loğman və s.; b) adın ortasında: Gülər, Gülsüm, Məlik, Nailə və s.; c) adın sonunda: Mürsəl, Maral, Tural və s.

M samiti aşağıdakı məqam və şəraitdə öz məxrəcinə müvafiq aydın tələffüz olunmalıdır: a) adın əvvəlində: Maral, Məlik, Mahir, Mərdan, Mənzər və s.; b) adın ortasında: Məsmə, Namiq, Ramiz və s.; c) adın sonunda: Şəbnəm, Şahsənəm, Haşım, Xəyyam, Səlim və s.

N samiti çox zaman öz məxrəcinə müvafiq tələffüz olunur: a) adın əvvəlində: Nazlı, Nigar, Nərmin, Nadir və s.; b) adın ortasında: Qönçə, Qərənfil, Aynur və s.; c) adın sonunda: Aydın, Aytəkin, Aslan, Qılman, Qurban və s. **N** samiti adın ortasında dodaq samiti **b** ilə yanaşı gəldikdə **m** kimi tələffüz olunur: Qənbər – Qəmbər, Sünbül – Sümbül və s.

P samiti aşağıdakı məqam və şəraitdə adi halda tələffüz olunmalıdır: a) adın əvvəlində: Paşa, Pakizə, Püstə, Pəri, Pənah və s.; b) adın ortasında: İpək, Çapay və s. **P** samiti kar samitdən sonra gəldikdə **b** kimi tələffüz olunur: Mehparə – Mehbarə.

R samiti çox vaxt öz məxrəcinə müvafiq tələffüz olunur: a) adın əvvəlində: Rəna, Rauf, Ramil, Rüşət, Rüksarə və s.; b) adın ortasında: Nərgilə, Mübariz, Mürşüd, Mehriban və s.; c) adın sonunda: Samir, Muxtar, Gülnar, Zəfər, Elmar və s.

S samiti hər cür məqam və şəraitdə öz məxrəcinə uyğun tələffüz olunmalıdır: a) adın əvvəlində: Sənan, Sona, Səfa, Sultan və s.; b) adın ortasında: Rasim, Vəsilə, Yusif, Hüseyn və s.; c) adın sonunda: Qiyas, İlyas, Növrəs və s.

Ş samiti aşağıdakı şəraitdə öz məxrəcinə uyğun tələffüz olunur: a) adın əvvəlində: Şamama, Şamil, Şahnaz, Şələlə və s.; b) adın ortasında: Elşad, Şəmşir, Cəmsid və s.; c) adın sonunda: Qaraş, Balaş, Babaş, Atəş, Alış, Gülüş və s.

T samiti aşağıdakı məqamlarda adi halda, aydın tələffüz olunmalıdır: a) adın əvvəlində: Təranə, Tutu, Tofiq və s.; b) adın ortasında: Oqtay, Murtuz, Lütfi, İntiqam və s.; c) adın sonunda: Nicat, Övsət, Nüs-rət, Nabat, İltifat, Zinyət və s. **T** samiti aşağıdakı hallarda bir qədər cingilti olmuş, **d** çalarlığında tələffüz olunur: a) Kar samitdən sonra gəldikdə: Rüşdəm, Bədi, Bəxdiyar, Dəsdəgül və s.; b) Qoşa t-dən biri: Sətdar, Fətdah və s.

V samiti bir sıra hallarda aşağıdakı çalarlıqlarda tələffüz edilir:

1. Karlaşmış halda, yəni **f** samiti çalarlığında:

a) adın ortasında kar samitdən əvvəl gələrsə: Şövkət – Şöfkət; b) -ov, -yev soyad şəkilçilərinin sonunda: Axundov – Axundof, Quliyev – Quliyef və s.

2. Diftonq çalarlarında:

a) adın tərkibində **v**-dən əvvəl **o**, sonra hər hansı bir samit gələrsə, **ov** birləşməsi **ou** diftonq çalarlığında tələffüz olunur: Nouruz (Novruz); b) adın ortasında **v** səmindən əvvəl **ö**, sonra isə kar samitlə başlanan heca gələrsə, **öv** birləşməsi **öü** diftonqu çalarlığında tələffüz edilir: Göühər, Rüşən, Köüsər, Bənöüşə, Möüsüm və s.

V samiti aşağıdakı məqamlarda adi halda, yəni məxrəcinə müvafiq aydın tələffüz olunmalıdır: a) adın əvvəlində: Vəfa, Vaqif, Vahid, Vüqar, Vüsal və s.; b) adın ortasında: Davud, Dilavər, Eyvaz, Rizvan, Pərvin, Zivər, Əvəz və s.; c) adın ortasında qoşa **v** gəldikdə: Münəvvər; ç) adın sonunda: Xosrov.

Y samiti aşağıda göstərilən məqamlarda öz məxrəcinə müvafiq tələffüz olunur: a) adın əvvəlində: Yusif, Yəhya, Yasəmən və s.; b) adın ortasında: İnayət, Ziyafət, Mələykə, Mayıs və s.; c) adın sonunda: Gəray, Xasay, Qaçay, Humay, Cülay və s. adın ortasında qoşa **y** samiti işləndikdə tələffüz zamanı onlardan biri düşür: Zülfiyyə – Zülfiyə, Hədiyyə – Hədiyə, Ülviyyə – Ülviyə, Ələviyyə – Ələviyə və s.

Z samiti aşağıdakı məqam və şəraitdə öz məxrəcinə uyğun aydın tələffüz olunur: a) adın əvvəlində: Zeynəb, Zümrüd, Zaur, Zivər, Zeynal və s.; b) adın ortasında: Əziz, Gözəl, Simuzər, Abuzər, Rizvan və s.; c) Qoşa z-dən hər ikisi: Fizzə, İzzət və s. Bu samit bəzən adın sonunda bir qədər karlaşmış tələffüz edilir: Almaz (s), Pərviz (s), Atlaz (s), Əfruz (s), Bəhrüz (s), Əbülfəz (s) və s.

«Xüsusi adların düzgün ədəbi tələffüz variantı ilə yanaşı, yerli dialekt variantları da olur. Məsələn, Mansur – Mansır, Hüseyin – Söyün, Səid – Sayıd, İsmayıl – İsmel, Xəlil – Xalıl, Həsən – Hasan, Qurban – Qurvan, Yunis – Yunus, Yusif – Usuf və s. Nitq mədəniyyətinin tələbləri baxımından yerli tələffüz variantlarına qarşı ciddi mübarizə aparılmalıdır» (2, 489). Həqiqətən də, onimlərin orfoepik normalara uyğun işlənməsi, onların xüsusiyyətlərinin tələffüz zamanı nəzərə alınması dilə müsbət təsir göstərir.

QEYDLƏR:

1. Dəmirçizadə Ə. Müasir Azərbaycan dili. I h., B.: 1984.
2. Qurbanov A. Azərbaycan onomalogiyasının əsasları. II c. B.: 2004.

ПРАВИЛА ПРОИЗНОШЕНИЯ ЛИЧНЫХ ИМЕН

Р.Ю.ГАБИБЛИ

РЕЗЮМЕ

Упрочение применения языковых особенностей как в орфографии, так и в орфоэпии является одной из основных задач культуры речи. Ясное и правильное произношение слов, в том числе имен, - проблема, связанная с культурой речи. Обращение особого внимания на точное и правильное произношение отдельных звуков в составе имен весьма важно для плавности и ясности речи. Учет особенностей онимов при произношении также имеет важное значение.

В статье речь идет об особенностях произношения личных имен. Определяются их нормы ударения, правила произношения звуков в определенной фонетической позиции.

THE RULES OF PRONUNCIATION OF PERSONAL NAMES

R.Yu.HABIBLI

SUMMARY

One of the most important problems of speech culture is strengthening and application of language peculiarities both in orthoepy and ortography. Clear and correct pronunciation of words including names is the problem that is connected with speech culture. To pronounce separate sounds in the words accurately is very important for fluent and clear speech. It is also very important to take into consideration the peculiarities of onims during pronunciation.

This article is devoted to the peculiarities of personal names. Are determined their norms of stress, the rules of pronunciation of sounds in certain phonetic condition.